

Kabán Annamária, Mózes Huba

Reflexió és önreflexió Dsida Jenő költészetében. Esszék, szövegtani megközelítések

Miskolc: Bíbor Kiadó, 2014, 123 p.

ISBN 978-963-9988-98-9

Pethő József

Kabán Annamária és Mózes Huba Dsida Jenő életének és életművének, mint ezt számos korábbi tanulmányuk és kötetük – *Vers és lélek* (2007), *Textus és intertextus* (2009), *Ó, múzsá, tedd, mi istened parancsa* (2011) – bizonyítja, alapos és értő ismerői. Legújabb, itt ismertető tanulmánygyűjteményükben újabb tizenhat értékes dolgozattal gyarapították a Dsida-szakirodalmat.

A kötet első és leghosszabb tanulmánya, amely a *Jó férfigangszer, mély gordonka, szólj* címet viseli, Dsida egyik nagylélegzetű verskompozíciójának, a *Tükör előtt* című szövegnek az elemzését adja. A versfüzér hat versből áll: *Előre való beszéd, Tarka-barka strófák, A pántos kapukon túl, Az első csók, Prérivadások, Tükör előtt*. Dsida életművében öt nagy verskompozíció található, ezek közül az egyik legjelentősebb a *Tükör előtt*: már önmagában ez is indokolja a témaválasztást, emellett azonban az is megemlíthető itt, hogy a vers Dsida utolsó alkotásainak egyike, azaz „hattyúdala”. Kabán Annamária részletes elemzésében sorra veszi mind a hat verset, ezek kompozicionális szerepe mellett tárgyalva a poétikai jellemzőket, a verstani-formai sajátosságokat és természetesen a fő stílusjellemzőket is. Összegezve: a tanulmány azt állapítja meg, illetve bizonyítja, hogy Dsida verskompozíciójában a hagyomány és az újítás egyesül, ezek „párbeszédében” a verses regény műfaja megújul, és így válik az élményközvetítés lírai eszközévé.

A második dolgozat szerzője Mózes Huba. Ez a rövidebb írás Dsida első verskísérletét, *Az igazgató úr neve napjára* című verset, inkább „rímes fogalmazványt” mutatja be. A vers 1920-ban keletkezett, amikor is a szerző a szatmárnémeti Római Katolikus Főgimnázium tanulója volt. Az érdekes elemzés nemcsak a keletkezési körülményeket tárja fel, hanem arra is rámutat, hogy már a fiatal Dsidában megvolt a szándék arra, hogy költővé váljon.

A harmadik, *Ugye, hogy ez az Atyám háza* című dolgozat szerzője szintén Mózes Huba. Az írásban Dsida *Tizenkét éves* című, 1925-ben keletkezett verséről olvashatunk, amely a még gyermek, de már tanítómester Jézust látja és láttatja. A költemény alapja, háttere az Újszövetség egyik, Lukács evangéliumában szereplő története.

Több szempontból – biblikus téma, a keletkezési idő közelsége – is szorosan kapcsolódik az előző vershez a *Mint a földre lefolyó vérnek csöppjei* című dolgozatban tárgyalt *Evangélium* című vers (1926). Mint Mózes megállapítja, ez a vers ugyan „nem tartozik a költő legkorábbi próbálkozásai közé, első két strófája alapján mégis inkább a zsengék közé sorolhatnánk”. Ugyanakkor a vers „előfutama” az öt-hat évvel későbbi remekműnek, a *Nagycsütörtök*nek.

Szintén bibliai témájú verset, a *Kánai menyegzőt* mutatja be a *Vizes korsó bort zubogtat, bíborlángút, mint a vér* című tanulmány. Ez az 1933-ban keletkezett vers az *Angyalok citeráján* ciklus záródarabja. Kabán Annamária megállapítása szerint bár a vers látszólag egy menyegző történetét beszéli el, fő szövegszervezője Krisztus csodatetteinek a megjelenítése. Ezt a megállapítást alátámasztja a versforma kettőségének (szimultán ritmus, egyidejűleg ütemhangsúlyos és klasszikus időmértékes verselés) bemutatásával is, majd elemzésében a

költemény megszólító jellegét, szerkezeti jellemzőit, hangnemét és szimbolikus jelentését is feltárja.

Az *Örömben élni* című dolgozat a *Vidám kínálgatás keresztényi lakomán* c. vers formai, jelentésbeli összetevőit bontja ki. Ahogyan a szerző írja: e „vers igazi formai bravúr”. Kabán Annamária azonban továbbmenve azt is feltárja, hogy a formai bravúr milyen funkciót tölt be. A részletes analízis a szövegtani jellegzetességek, a mondattani sajátosságok és a különféle stilisztikai eszközök (pl. soráthajlás, fokozás, intertextuális utalások) jelentésképző szerepére is rávilágít.

A kötet hosszabb, részletesen kifejtő tanulmányai közé tartozik a *Költő sem vagyok, csak ember* című dolgozat, amely a fájdalom, együttérzés, mélabú és játékoság témájának, motívumainak megjelenését mutatja be a költő műveiben. A vizsgálat tárgyát konkrétan az *Erdélyi Helikon* című folyóiratban 1934 tavaszán megjelent Dsida-versek adják. Az elemzésben különös hangsúllyal jelennek meg az intertextuális vonatkozások, így a szerző, Kabán Annamária rámutat az egyes Dsida-versek közötti intertextuális összefüggések mellett azokra a tényekre is, amelyek Kosztolányi Dezső vagy Tóth Árpád verseivel állítják párhuzamba a vizsgált műveket. Az analízis itt is különböző lényeges szempontokat érvényesít, hoz szintézisbe: így mindenekelőtt a tematikai megközelítést, a retorikai-stilisztikai vizsgálatot, ezen belül is különösen az alakzatok bemutatását, a verstani analízist, a szövegtani-kompozicionális elemzést és a beszédhelyzet (vershelyzet) leírását. A kellően megalapozott összegzés rámutat, hogy a vizsgált négy vers az élet legnagyobbnak tekinthető kérdéseivel néz szembe, olyanokkal, mint „a fiatalság és az ember földi életének mulandósága, a teljes élet titka, a földi és földön túli világ egybetartozása”. A stilisztikai-szövegtani-poétikai elemzés fő tanulsága pedig az, hogy a hasonló témát kifejtő versekben „átrendeződő önreflexív horizontok és nézőpontok nyílnak meg sajátos nyelvi-retorikai stratégiák érvényre juttatásával”.

Egy ógörög motívumot és annak magyar változatait mutatja be a *Tücsök, ó, be boldog is vagy* című dolgozat. Mint ismeretes, az európai lírában igen gyakran jelenik meg a tücsök motívuma a „költői önkifejezés időtálló eszközeként”. Mózes Huba értő elemzést adva ebben az írásában e motívum magyar megjelenései közül a következő verseket veszi sorra: Arany János: *Családi kör*, Reményik Sándor: *A tücsök birodalma*, Dsida Jenő: *Nyáresti áhítat*, Jékely Zoltán: *Tücsök*, illetve Szabó Lőrinc *Tücsökzenéjét* is vizsgálja. E szövegek összevetése érdekes tanulságok megfogalmazására kínál lehetőséget, így például arra, hogy „Szabó Lőrinc panteizmusa önmagán túlmutat”, vagyis a vizsgált Dsida- és Szabó Lőrinc-vers közötti szemléleti eltérés nem annyira számottevő, mint az első olvasásra gondolható lenne. Mózes arra is rámutat, hogy a költői lényeg értékteremtő felmutatásában is szoros rokonság van Dsida Jenő és Szabó Lőrinc között.

Az *Emléke visszacsillog* című, Kabán Annamária által írt verselemzés tárgya a *Tavalyi szerelem* című költemény. A kötet korábbi elemzéseivel hasonlóan itt is komplex, sokirányú megközelítést kapunk. A megjelenés, a keletkezés körülményei után a költemény felépítését tárgyalja a szerző, majd a mikroelemzésben érvényesíti például a mondattani, a retorikai-stilisztikai és a verstani szempontot is, kiemelve és funkcionálisan elemezve a vers legfőbb jellemzőit.

Az *Út a Kálváriára* című vers elemzését tartalmazza a *Tövisről vérharmat csepeg* című tanulmány. A tömör, de a lényeges stílussajátosságokat kiemelő analízis bemutatja azt, hogy milyen szerepet kap a „lélek belső kálváriájának” ábrázolásában a kompozíció, különösen az ismétlés, a képvilág és a balladisztikus hangvétel.

A szintén viszonylag rövid, ám gazdag és érdekes filológiai anyagra épülő *Babilonnak vize mellett ültünk* című dolgozat formaépítő zsoltárparafrázisokat mutat be. Mózes Huba Koudela

Géza kompozíciójától indulva a 136. (137.) zsoltár Sík Sándortól származó parafrázisát, Dsida Jenő *Psalmus Hungaricus*át és Gergely Ágnes 137. *zsoltár* című alkotását vizsgálja.

A *tó tavaszi éneke* című alkotást vizsgálja az *Ó, emberek, nem alhatok* című elemzés. Az előző műértelmezésekhez, műelemzésekhez hasonlóan itt is összetett szempontrendszer érvényesül: így például a negatív aranymetszést feltáró kompozicionális megközelítés; a stilisztikai vizsgálat, amely egyebek mellett a képek és a jelzőhalmozás funkcióit tárja fel.

A *Merre száll?* című költemény elemzése a *Kinek én csak az árnya vagyok* című dolgozat. Kabán Annamária vizsgálatának kiindulópontja itt a szövegszervező elvként megjelenő el-
lentét. Ennek különböző szinteken való megjelenését fejti ki, kiegészítve ezt egyéb szempontokkal is (például intertextualitás, szimbólumok).

Az *Olyan strófákban zengjen most az ének* című, Mózes Huba által írt dolgozat azt mutatja be, hogy kik és hogyan jelennek meg az egyetemes irodalom szerzői, hősei közül Dsida verseiben, illetve milyen művekre utal a költő. Az alapos filológiai vizsgálat továbbgondolásra érdemes tanulságokkal szolgál, bemutatva azt az időben és térben rendkívül széles kört, amelyből Dsida anyagát merítette.

A *Lugast építettem* című tanulmány tárgya Dsida Jenő és a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság kapcsolata. A gazdagon adatolt dolgozat végigkíséri a költő társaságbeli szerepét, haláláig tartó valóságos, illetve – halálát követően – immár csupán szellemi, azaz műveivel való jelenlétét az 1929 februári meghívástól kezdődően a társaságban való első megjelenésen át egészen 1942-ig.

A *Tágas és derűs délután volt* című tanulmány Dsida Jenő költői kibontakozásának városát, Kolozsvárt idézi elénk kortársi emlékezések, levelek és természetesen Dsida-versek alapján. Az érdekes és tanulságos megidézés mellett, hogy gazdagítja Dsidáról való tudásunkat, képünket, Erdély és ezen belül Kolozsvár korabeli életéről is érdekes adalékokkal szolgál.

Összegezve a kötet jellemzőit, értékeit, véleményem szerint elsőként mindenképpen azt kell kiemelni, hogy az itt egybefűzött tanulmányok érdemben gazdagítják Dsidáról való tudásunkat: mind az élet, mind az életmű tekintetében. Másfelől érdemes rámutatni arra is, hogy a komplexitásra törekvő elemzések, az alapos filológiai írások, melyek gyakran ötvözik a stilisztikai-retorikai, szövegtani és a különböző irodalomtudományi megközelítések lehetőségeit, módszertani tanulságokkal is szolgálhatnak. Mindehhez hozzájárul – és ezáltal válnak igazán „kerek egészzé” az írások – az életmű iránti példászerű kutatói elkötelezettség és a kivételesen gazdag tudásanyag.